

УДК [(316. 334. 3. : 324) : 364. 614. 8] (477.61)

Кухаренко О. В.

УЯВЛЕННЯ ПРО СОЦІАЛЬНУ СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ (НА ПРИКЛАДІ М. ЛУГАНСЬК)

Справедливість є одночасно етичною, правовою, політичною та соціально-економічною категорією. Як результат, цей феномен потрапляє в проблемне коло різних галузей знання. Але, в якому б аспекті ми не розглядали справедливість, незмінним є те, що вона в першу чергу тлумачиться через категорію «належного».

На сучасному етапі проблема соціальної справедливості у суспільстві все частіше стає об'єктом дослідження. Даній проблемі присвячують свої праці російські соціологи В. Межуєв, О. Руткевич, В. Федотова, Г. Пирогов, М. Назаров, М. Черниш, А. Хорікова, Т. Дильнова та ін. В Україні феномен соціальної справедливості розглядається здебільшого у філософському (В. Левкулич, О. Коломієць.), філософсько-правовому (Г. Мальцев, О. Мурза, Н. Мозоль) та економічному (О. Юрківський, Н. Ткаченко) вимірах.

Домінуючі уявлення у суспільстві про справедливість підкреслюють специфіку пануючої системи моральних цінностей та принципів. Розуміння соціальної справедливості в часі і просторі змінюється і залежить від конкретних суспільних умов, у яких живе людина [1, с. 15].

Зміст соціальної справедливості не є чимось безумовним та абсолютним. Встановлено, що у суспільствах схожого соціокультурного типу уявлення про даний феномен подібні. За результатами російсько-українського науково-дослідницького проекту «Уявлення про стабільність та справедливість в Росії та Україні (ідеологічний і повсякденний аспект)» (2006 р.) було встановлено, що і в Росії (35,4 %), і в Україні (38,8 %) справедливість розуміють як етичну категорію. *Чесність* є головною характеристикою людини та її вчинків, які розглядаються як справедливі. Причому найчастіше (21,8 % в Україні та 18,7 % в Росії) зустрічаються відповіді, у яких справедливість визначалась як особистісна якість або характеристика індивідуальної дії: «чесність, порядність, почуття відповідальності», «чесне ставлення до оточуючих, сумління», «вміння тримати слово», «чесність» [2, с. 142].

Слід зазначити, що вперше справедливість як чесність проаналізував видатний американський вчений Дж. Ролз. Дана ідея викладена в його фундаментальній праці «Теорія справедливості» (1971) [3, с. 27]. На думку Дж. Ролза, «справедливість як чесність передає таку ідею, у якій принципи справедливості прийняті у вихідній ситуації, що є чесною». Дослідник наголошує, що «справедливість як чесність» починається зі спільного вибору перших принципів концепції

справедливості, які повинні регулювати критику та реформування інститутів [3, с. 27].

Напередодні виборів проблема соціальної справедливості актуалізується. Політичні сили, які прагнуть бути обраними, наголошують на несправедливості сучасного стану речей у країні. Вони закликають голосувати за справедливую державу, чесну владу, її люстрацію, за повернення країни народу, за свободу тощо. Вибори є одним з основних механізмів формування органів влади. Однак для того, щоб вони виступали формою реалізації народного суверенітету, потрібно забезпечити їх проведення на основі демократичних принципів. Одним з таких принципів виступає справедливість.

Ми маємо на меті встановити, чи є прагнення до утвердження соціальної справедливості у державі вагомим фактором електоральної поведінки.

Отже, *об'єктом* нашого дослідження є уявлення українців про соціальну справедливість у суспільстві, а *предметом* – уявлення мешканців Луганська про соціальну справедливість як детермінанта електоральної поведінки.

Емпірична основа дослідження базується на матеріалах дослідницького проекту «Політичні партії та населення у період передвиборчої компанії: контекст великого міста», який був реалізований колективом кафедри філософії та соціології ЛНУ імені Тараса Шевченка та Центром з вивчення суспільних процесів та проблем гуманізму у період з 24 вересня по 13 жовтня 2012 (n=1100 чол., вибіркова сукупність репрезентативна для населення Луганська за параметрами віку, статі та району проживання).

За результатами опитування 69 % респондентів мали намір брати участь у голосуванні, а 19,8 % – не збираються голосувати. Це досить високий декларований рівень участі жителів Луганська у виборах. Наміри деяких респондентів не були підтвержені відповідною дією. Так, вибори – 2012 запам'яталися найнижчою явкою українців на виборчих дільницях за всю історію незалежної України. За даними ЦВК, отриманими з 225 виборчих окружних комісій, явка виборців на дільниці становила 57,99 % [4].

Байдуже ставлення населення країни до політичного життя, ухиляння, масова відмова виборців від участі у виборах, зборах тощо називають абсентеїзмом. Однією з причин, що зумовлюють абсентеїзм громадян, вчені називають *недовіру до політичних інституцій* [5, с. 208]. Вважається, що переконаність у неспроможності вплинути на процес вироблення і ухвалення рішень («від мене нічого не залежить», «усе вже вирішено») приводять до зростання кількості абсентеїстів. За даними соціологічної служби Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, у 2009 році 72,4 % респондентів відповіли, що «зовсім не впливають» на центральну владу і 62,8 % на міську [6].

Можна припустити, що наміри респондентів щодо участі у голосуванні зумовлені їх етичними уявленнями про виборчий процес. За даними соціологічного дослідження у м. Луганськ серед тих, хто має намір брати участь у голосуванні, якщо порівняти з тими, що не збираються голосувати, більше прихильників думки, що вибори пройнуть чесно, і набагато менше респондентів, які відзначають, що вибори будуть сфальсифіковані на користь влади (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання « Як Ви вважаєте, вибори пройнуть чесно, чи будуть фальсифікації ?» за запитанням «Чи маєте Ви намір взяти участь у виборах Верховної Ради 28 жовтня 2012?»

№	Варіант відповіді	Чи маєте Ви намір взяти участь у виборах Верховної Ради 28 жовтня 2012				
		Так	Ні	Поки не визначи- (лася) вся	Немає відпо- віді	Усього
1.	Вибори пройнуть чесно	198	43	22	1	264
		26,1%	19,7%	19%	14,3%	24%
2.	Не виключаю спроб фальсифікацій, але вони будуть незначними	349	59	53	3	464
		46%	27,1%	45,7%	42,9%	42,2%
3.	Вибори будуть сфальсифіковані на користь влади	114	12	24	1	221
		15%	37,6%	20,7%	14,3%	20,1%
4.	Важко відповісти	88	32	15	1	134
		11,3%	14,7%	12,9%	14,3%	12,2%
5.	Немає відповіді	12	2	2	1	17
		1,6%	0,9%	1,7%	14,3%	1,5%
6.	Усього	759	218	116	7	1100
		100%	100%	100%	100%	100%

Між думкою респондентів щодо справедливості виборів у Верховну Раду України та намірами прийти до виборчих дільниць було встановлено статистичний зв'язок. Значення χ^2 – квадрат становить 72,045 (Asimp. Sig =0,00). Це свідчить про наявність сильного зв'язку між змінними Респонденти, які вважають, що вибори пройнуть чесно, характеризується найбільшою готовністю до виборчої активності (26,1%).

Поширеність стереотипу щодо нечесності виборів можна пов'язати з низьким рівнем довіри до політичної влади. Означена теза верифікується результатами всеукраїнського соціологічного моніторингу (табл. 2.) [7, с. 47–49].

Таблиця 2

Який рівень Вашої довіри до політичних партій, Верховної Ради України? (2010), (%)

№	Рівень довіри	Верховна Рада України	Політичні партії
1.	Зовсім не довіряю	22,3	28,7
2.	Переважно не довіряю	28,1	31,7
3.	Важко сказати, довіряю, чи ні	35,3	31,8
4.	Переважно довіряю	12,8	6,8
5.	Цілком довіряю	1,4	0,8
6.	Не відповіли	0,1	0,2
7.	Середній бал	2,4	2,2

У 2010 році на питання: «Який рівень Вашої довіри до Верховної Ради?», тільки 1,4 % респондентів обрали варіант відповіді – «цілком довіряю». Більшості респондентів важко сказати, довіряють вони чи ні. Аналогічна ситуація спостерігається стосовно довіри до політичних партій. Понад чверть респондентів зовсім не довіряють політичним партіям. *За даними* досліджень соціологічної служби *Центру Разумкова*, у серпні 2012 року тільки 4,4 % респондентів «повністю підтримували» діяльність Верховної Ради України (табл. 3) [8].

Таблиця 3

Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України? %)

Варіант відповіді	2005 рік	2010 рік	2012 рік
Повністю підтримую	12,1	10,9	4,4
Підтримую окремі заходи	52,4	38,9	35
Не підтримую	26,9	44,2	54,1
Важко відповісти	8,5	5,9	6,5

Як бачимо, спостерігається зниження рівня підтримки діяльності ВРУ. У 2012 році відсоток респондентів, які повністю підтримують діяльність

Верховної Ради, знизився на 7,7 % порівняно з 2005 роком. Вдвічі збільшилася кількість людей, які не підтримують діяльність ВРУ.

Починаючи з 2005 до 2010 року рівень довіри до політичних партій теж знижувався (рис.1).

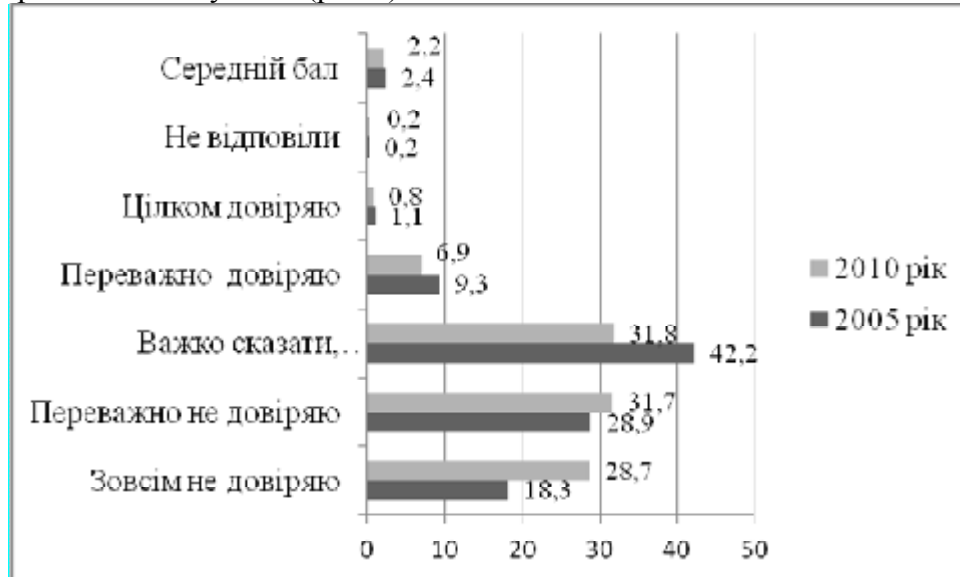

Рис. 1. Рівень довіри до політичних партій у 2005 та 2010 роках, (%)

У 2010 році, якщо порівняти з 2005 роком, відсоток людей, що «зовсім не довіряють» партіям, збільшився на 10,4 %, а відсоток тих, хто переважно не довіряє політичним партіям, збільшився на 2,8 % [7, с. 49].

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, більшість громадян не довіряє партіям, не вірять у здатність існуючих політичних партій бути виразником інтересів населення та не бачать серед них близьких за ідеологією й програмними цілями. За останні п'ять років показник партійної ідентифікації населення знизився на 14 % і нині став одним із найнижчих в Європі [9].

Важливе місце у боротьбі за соціальну справедливість мають посідати політичні партії. Але дані соціологічних досліджень свідчать, що рівень довіри до цих політичних інституцій дуже низький. На думку Ф. Фукуями, довіра – це очікування, що зростає всередині суспільства з правильною, чесною та кооперативною поведінкою, побудованою на загальних соціальних нормах. Ці норми можуть бути засновані на питаннях, що стосуються існування Бога або наявності *справедливості* [10, с. 74]. У нашому суспільстві спостерігається криза довіри до політичної влади. Більшість населення України вбачають соціальну несправедливість, перш за все, в діяльності владних структур, яка сприяє поглибленню прірви між багатством і бідністю [1, с. 15].

Проаналізуємо, чи є пріоритетним принцип соціальної справедливості при виборі партії? (Табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл відповідей на запитання: «Що із запропонованого партією є головним при виборі Вами партії в ході передвиборчої кампанії з обрання депутатів до Верховної Ради?»»

№	Варіант відповіді	Частота	Відсоток	Відсоток спостережень
1.	Збереження стабільності в країні, запобігання хаосу	446	14,9%	46,3%
2.	Тісне співробітництво з Росією	368	12,3%	38,2%
3.	Відстоювання інтересів Донбасу	324	10,8%	33,6%
4.	Збереження українсько-російської двомовності в регіонах, де вона історично склала	312	10,4%	32,4%
5.	Залучення інвестицій у крупну промисловість	287	9,6%	29,8%
6.	Надання можливостей для розвитку малого та середнього бізнесу	285	9,5%	29,6%
7.	Утвердження соціальної справедливості	245	8,2%	25,4%
8.	Захист російської мови	215	7,2%	22,3%
9.	Програма об'єднання Сходу і Заходу країни	177	5,9%	18,4%
10.	Перспектива вступу в ЄС	108	3,6%	11,2%
11.	Розвиток науки	103	3,4%	10,7%
12.	Захист української мови	76	2,5%	7,9%
13.	Повна українізація духовного життя в країні	26	0,9%	2,7%
14.	Орієнтація на церкву	18	0,6%	1,9%
	Усього	2990	100,0%	310,2%
	Відповіли	964	87,6%	
	Не відповіли	136	12,4%	
	Усього	1100	100,0%	

Примітка: сума по стовпцю більша за 100%, оскільки респонденти могли обирати кілька позицій

У ході дослідження «Луганськ – 2012: вибори до Верховної Ради України» було встановлено, що відносна більшість респондентів обирають ту партію, у програмі якої йдеться про «збереження стабільності в країні, запобігання хаосу». Варіант «утвердження соціальної справедливості» займає сьому позицію у рейтингу пріоритетів з чотирнадцяти можливих. Статистично значущих розбіжностей за статтю, різними віковими категоріями, рівнем освіти, соціально-професійною приналежністю щодо ставлення до утвердження соціальної справедливості як пріоритету вибору політичної партії не зафіксовано (табл. 5), (табл. 6), (табл.7).

Таблиця 5

Розподіл відповідей на запитання: «Що із запропонованого партією є головним при виборі Вами партії в ході передвиборчої кампанії з обрання депутатів до Верховної Ради?» за статтю, (%)

При виборі партії головним є утвердження соціальної справедливості	Стать	
	Жіноча	Чоловіча
Так	23,1	21,2
Ні	63,3	68,7
Нема відповіді	13,6	10,2
Усього	100	100

Таблиця 6

Розподіл відповідей на запитання: «Що із запропонованого партією є головним при виборі Вами партії в ході передвиборчої кампанії з обрання депутатів до Верховної Ради?» за віковими групами, (%)

При виборі партії головним є утвердження соціальної справедливості	Вікові групи		
	18–29	30–59	60 років і старші
Так	19,0	21,8	26,6
Ні	71,5	66,3	58,2
Нема відповіді	9,5	11,9	15,2
Усього	100	100	100

Слід зазначити, що можлива тенденція до того, що пріоритетність соціальної справедливості при виборі партії у ВРУ збільшувалася з віком респондентів (табл. 8), але ці розбіжності не є статистично значущими. Значення χ – квадрат становить 11, 853 (Asimp. Sig =0, 01).

Таблиця 7

Розподіл відповідей на запитання: «Що із запропонованого партією є головним при виборі Вами партії в ході передвиборчої кампанії з обрання депутатів до Верховної Ради?» за освітою, (%)

При виборі партії головним є утвердження соціальної справедливості	Освіта		
	Вища	Середня спеціальна	Повна/неповна середня освіта
Так	23,2	21,7	20,0
Ні	67,4	63,9	68,1
Нема відповіді	9,4	14,3	11,9
Усього	100	100	100

Аналіз результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що проблема утвердження соціальної справедливості в суспільстві однаково важлива для всіх верств населення.

Соціальна справедливість є однією з основних цінностей у суспільстві. «Для соціологів цінності – підґрунтя соціального порядку, останні задають напрям суспільного розвитку, надаючи змісти колективному та індивідуальному життю», – пише С. Хобта [11, с. 16]. Отже, цінності визначають наміри та мотиви людської діяльності. Результати попередніх регіональних опитувань свідчать, що українці вважають головною рисою належного суспільства – справедливість. (табл. 8) [12, с. 31], [13, с. 133].

Таблиця 8

Розподіл відповідей на запитання: «Назвіть п'ять рис суспільства, які б Ви насамперед хотіли бачити в Україні?, (%)

№	Риси суспільства	Луганськ	
		2005	2007
1.	Справедливість	74,9	78,3
2.	Гуманність	45,0	48,8
3.	Економічна ефективність	52,6	44,3
4.	Рівність усіх перед законом	45,2	55,4
5.	Військова сила	21,6	22,6
6.	Культурний розвиток	33,1	43,5
7.	Розвиток науки	23,1	33,0
8.	Розвиток освіти	35,2	40,2
9.	Сексуальна освіта	4,6	5,7
10.	Терпимість до чужих поглядів	18,2	17,3
11.	Рух до шляху прогресу	38,3	27,1
12.	Криміналізованість	0,8	2,7
13.	Релігійність	12,0	15,2
14.	Взаєморозуміння між людьми	45,7	41,7
15.	Розшарування за рівнем доходів	3,5	3,9

16.	Розвинуті недержавні організації (тільки у 2007 році)	-	7,1
-----	---	---	-----

Результати регіональних досліджень верифікуються результатами опитувань, які отримав Центр соціальних досліджень «Софія» у 2011 році. У масовій свідомості серед суспільно-значущих цінностей пріоритетне місце посідає соціальна справедливість [14, с. 22]. Отже, більшість українців прагне встановлення суспільства, в якому головна риса – справедливість, проте це не знаходить підтвердження в електоральних практиках (78 % мешканців Луганська назвали справедливість головною рисою ідеального українського суспільства, але всього 25 % респондентів вважають пріоритетним принцип утвердження соціальної справедливості при виборі партії). Як бачимо, цінності суспільства не завжди визначають відповідні дії людей.

Нагадаємо, що вибори – 2012 запам'яталися найнижчою явкою українців на виборчих дільницях за всю історію незалежної України. Одним із факторів небажання взяти участь у голосуванні є точка зору, що вибори пройдуть нечесно. Поширеність даного стереотипу можна пов'язати з низьким рівнем довіри до політичної влади. В уявленнях переважної більшості українців належне суспільство, передусім, повинно бути справедливим. Проте, у ході регіонального дослідження з'ясувалося, що тільки чверть опитаних обирають ту політичну силу, яка декларує прагнення до утвердження соціальної справедливості в соціумі. Це дає підстави вважати, що пріоритетні цінності в суспільстві здебільшого не детермінують відповідні соціальні дії (в нашому випадку – електоральну поведінку). Однак зазначимо: дані останнього регіонального дослідження свідчать, що проблема соціальної справедливості однаково важлива як для чоловіків, так і для жінок, для різних соціально-професійних та освітніх груп.

Список використаної літератури

- 1. Тичина А. К.** Соціальна справедливість – запорука стабільності і розвитку [Електронний ресурс] / А. К. Тичина // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Вип. 24. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvidgu/2008_24/index/AKT04.pdf.
- 2. Кирюхин Д., Щербак С.** Представления о справедливости в России и в Украине повседневность и идеология / Д. Кирюхин, С. Щербак // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – № 1. – С. 136 – 150.
- 3. Ролз Дж.** Теория справедливости / Джон Ролз / пер. с англ. под ред. В. В. Целищева. – Издательство Новосибирского университета, 1995. – 511 с.
- 4. Вибори – 2012.** На вибори у Верховну Раду прийшла найменша кількість виборців за всю історію виборів в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uaonline.com.ua/novyny_32200.html.

- 5. Оверчук О. В.** Абсентеїзм як чинник виборчого процесу в сучасній Україні розвитку [Електронний ресурс] / О. В. Оверчук – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/slv/2011_11/st52.pdf. **6. Якою** мірою Ви впливаєте на владу? [Електронний ресурс] // Соціологічне опитування – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=441. **7. Українське** суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. Том 2: Таблиці і графіки / За ред. Є. І. Головахи, М. О. Шульги. – К., 2011. – 480 с. **8. Чи** підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України? [Електронний ресурс] // Соціологічне опитування – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=68. **9. «Політико-культурні** чинники громадсько-політичної участі населення України». Аналітична записка [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/915/#_ftn11. **10. Фукуяма Ф.** Великий разрыв / Ф. Фукуяма ; [пер. с англ. А.В. Александрова]. – М. : АСТ, 2003. – 474 с. **11. Хобта С. В.** Ціннісна свідомість шкільної молоді м. Луганська [Електронний ресурс] / С. В. Хобта // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. - № 2. – С. 16 – 27. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Sots/2012_2/2.pdf. **12. Хобта С. В.** Аксиологический аспект межрегиональных отношений Востока и Запада Украины / С. В. Хобта // Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє: Матеріали Всеукр. конф. – Луганськ: Знання, 2006. – 368 с. **13. Єнін М. Н.** Політичні орієнтації та рівень довіри мешканців Донбасу та Галичини до владних структур / М. Н. Єнін // Стосунки Сходу та Заходу України: суб'єкти, інтереси, цінності: Зб. Наук. пр. / наук. ред. І. Ф. Кононов. – Луганськ : Знання, 2007. – 472 с. **14. Украинский** характер (Характерные социально-психологические особенности населения Украины) [Електронний ресурс] // Аналітичний доклад – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/_files/20110616.pdf.

Кухаренко О. В. Уявлення про соціальну справедливість як чинник електоральної поведінки (на прикладі м. Луганськ)

У статті проаналізовано вплив уявлень українців про соціальну справедливість на їхню електоральну поведінку. Автор зазначає, що на сучасному етапі в Україні спостерігається криза довіри до політичних інституцій. Доведено, що пріоритетні цінності в суспільстві не завжди визначають відповідні дії людей. Автор виходить з того, що в уявленнях переважної більшості українців належне суспільство, передусім, повинно бути справедливим. Проте, в ході нашого дослідження з'ясувалося, що тільки чверть опитаних обирають ту політичну партію, яка прагне утвердження соціальної справедливості в суспільстві.

Ключові слова: соціальна справедливість, довіра, вибори, електоральна поведінка.

Кухаренко Е. В. Представления о социальной справедливости как фактор электорального поведения (на примере г. Луганска)

В статье проанализировано влияние представлений украинцев о социальной справедливости на их электоральное поведение. Автор отмечает, что на современном этапе в Украине наблюдается кризис доверия к политическим институтам. Доказано, что приоритетные ценности в обществе не всегда определяют соответствующие действия людей. Автор исходит из того, что в представлениях преимущественного большинства украинцев должное общество, прежде всего, должно быть справедливым. Однако в ходе нашего исследования выяснилось, что только четверть опрошенных выбирают ту политическую партию, которая стремится к утверждению социальной справедливости в обществе.

Ключевые слова: социальная справедливость, доверие, выборы, электоральное поведение.

Kuharenko E. V. Views on Social Justice as the Factor of Electoral Behavior (on the Example of Luhansk)

In this article author analyzed influence of views on social justice upon electoral behavior. Author considers that in modern Ukraine there is crisis of trust to political institutions. It is proved, that the priority values in our society do not always determine the correspondent actions of people. The author proceeds from the fact, that according to majority of Ukrainians, proper society, above all, must be fair. However, during our research it was found out, that only a quarter of respondents chose the political party that tends to establish social justice in the society.

Key words: social justice, trust, elections, electoral behavior.

Стаття надійшла до редакції 16. 01. 2013 р.

Прийнято до друку 29. 03. 2013 р.

протоколом № 6.

Рецензент – к. соц. н., доцент

Лебідь Л. І.